

НАУКА ТА БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.04.129>
УДК 061(100=112.2):061.2(477)-043.5"364"

Галина Безпала,

<https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,

молодша наукова співробітниця,

відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: galinabezpala@ukr.net

Війна в Україні. Німецькомовний світ на підтримку українських наукових співтовариств

Мета статті – на основі контенту зарубіжних публікацій розкрити сутність міжнародної співпраці, взаємодії і підтримки німецькомовним світом українських наукових співтовариств в умовах воєнного стану в Україні. **Методи дослідження** ґрунтуються на системному та структурному підходах, включаючи міждисциплінарний підхід. Також використано методи аналізу і синтезу, описовий і джерелознавчого пошуку. **Наукова новизна**. Розкрито основні напрями підтримки німецькомовного співтовариством українських наукових співтовариств в умовах війни в Україні. **Висновки**. Дослідження та аналіз ініціатив міжнародних наукових співтовариств на підтримку України в умовах воєнного стану дає змогу констатувати потужний світовий резонанс, високу згуртованість та консолідацію сил міжнародних наукових співтовариств на протидію загрозам знищення культурного надбання, зокрема книжкових фондів бібліотек та електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Виокремлено найважливіші ініціативи допомоги досить складно, оскільки усі вони спрямовуються на забезпечення збереження культурного надбання України та, безумовно, є цінними в сучасних умовах.

Ключові слова: бібліотека, війна в Україні, *BuB* (галузевий журнал бібліотечних профспілок Німеччини), Федеральне міністерство освіти, науки та досліджень Австрії (*BMBWF*).

Актуальність теми дослідження. Після спустошення двох світових воєн у першій половині ХХ ст. було бачення, що майбутнє Європи має бути забезпечене шляхом інтенсивної співпраці між різними націями демократичним, дотриманням прав людини та мирним шляхом. Але 24 лютого 2022 р. почалося повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну. Посеред Європи сьогодні йде війна, спрямована на знищення української державності, вікових надбань національної культури. Тисячі зруйнованих об'єктів культури, мільйони внутрішніх переселенців та біженців, медіа транслюють картини страждань і відчаю по всьому світу.

Аналіз досліджень та публікацій. Війна викликала неабиякий світовий резонанс на підтримку наукових співтовариств України. Країни німецькомовного простору не залишилися осторонь. Галузевий журнал бібліотечних профспілок Німеччини *BuB* (*Forum*

Bibliothek und Information) створив новий розділ «Війна в Україні», у якому збирає статті на теми втечі та міграції, війни та миру. Крім того, опрацьовуються статті з архіву, які стосуються України та Росії, тем демократії та Європи. Пропозиції допомоги від наукових співтовариств Австрії та європейських бібліотечних асоціацій для бібліотек і людей в Україні та з України, які сприятимуть обміну в науковому та бібліотечному секторі.

Мета статті – на основі контенту зарубіжних публікацій розкрити напрями міжнародної співпраці, взаємодії і підтримки німецькомовним світом українських наукових співтовариств в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Всесвітня спадщина ЮНЕСКО та документальна всесвітня спадщина ЮНЕСКО є міжнародними конвенціями з охорони культурних цінностей. Застосування права складно навіть за звичайних обставин. Однак, особливо у випадку військових конфліктів, таких як, до прикладу, російське вторгнення в Україну, очевидно, що для ефективного захисту потрібно набагато більше, ніж письмові контракти. З цієї причини була створена організація *Blue Shield International* (Міжнародний Блакитний Щит), яка входить до складу ЮНЕСКО. На неї покладено особливе завдання захисту культурних цінностей від воєн, збройних конфліктів і катастроф. *Blue Shield Germany* – Німецький національний комітет Blue Shield e.V. – це некомерційна асоціація, яка працює на національному та міжнародному рівнях, щоб захистити матеріальну та нематеріальну культурну спадщину в ситуаціях конфліктів і лих.

Діяльність «Блакитного щита» ґрунтується на Гаазькій конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту (1954 р.) та двох протоколах до неї (1954 та 1999 рр.), які ґрунтуються на міжнародному гуманітарному праві. Організація об'єднує видатних діячів у сфері збереження пам'яток, музеїв, бібліотек та архівів і у такий спосіб об'єднує цінні компетенції, які дозволяють цілісне уявлення про культурну спадщину.

Правління складається з шести інституційних членів:

- Німецька бібліотечна асоціація;
- Німецька комісія ЮНЕСКО e.V.;
- Німецький національний комітет ICOMOS e.V.;
- ICOM Germany e.V.;
- Асоціація німецьких архівістів e.V.;
- Німецьке товариство охорони культурних цінностей), а також фізичні члени з МЗС

і Кельнського університету. Члени володіють практичним досвідом у сфері екстреної евакуації, оцінки пошкоджень на місці та стратегічного планування готовності до надзвичайних ситуацій. Як національний комітет, організація також пов'язана з головною організацією Blue Shield International і підтримується міжнародною мережею національних комітетів з інших країн.

Отже, Blue Shield є міждисциплінарною асоціацією і існує через наявність її членів з різних галузей знань і організуються в робочі групи. Під час конфлікту в Україні мережа експертів і фахівців із різних галузей колекціонування, використавши контакти з українськими колегами та асоціаціями, мала змогу визначити початкову потребу в підтримці. Елізабет Корінф, спеціаліст зі всесвітньої спадщини у вищому органі охорони пам'яток Департаменту культури та Європи Берліна, віце-президент Blue Shield Germany, очільниця моніторингової групи з документування псування культурних цінностей в Україні та її колега Матіас Вері, представниця Німецької бібліотечної асоціації (dbv) у правлінні Blue Shield Germany діляться досвідом як комітет захищає культурні цінності в Україні.

З березня 2022 р. було створено Український Монітор, який заклав важливий фундамент для цієї роботи: робочу групу, яка збирає та структурує звіти про пошкодження культурних цінностей в Україні.

Військовий конфлікт в Україні є надзвичайною гуманітарною катастрофою. В результаті збройного конфлікту величезні культурні цінності всіх видів – архітектурна спадщина, архівні та бібліотечні матеріали, археологічні пам'ятки, меморіали, музеї та сучасне мистецтво, а також приватні колекції та майстерні ремесла і мистецтва як фізична основа нематеріальної культурної спадщини – пошкоджуються і знищуються. Сюди, безперечно, входить знищення цифрового контенту, зокрема віртуальних колекцій, даних каталогів та інвентаризації, сканів об'єктів, рукописів, пам'яток архітектури, а також дата-центрів і технічних баз даних, за збереження яких взявся міжнародний проект «Збереження української культурної спадщини онлайн» (SUCHO), до якого долучилися понад 1500 волонтерів.

Від початку війни засоби масової інформації надали величезні, хоча, звичайно, не вичерпні дані про пошкодження та знищення культурних цінностей. У березні 2022 р. була створена тимчасова моніторингова група з метою збору, структурування та оцінки звітів про збитки та втрати архітектурної спадщини, спричинені війною. Попередня приблизна оцінка повідомлень дає перше уявлення про масштаби збитків і руйнувань, які охопили 15 областей України.

Група отримала загалом 570 повідомлень про культурні об'єкти, які вважаються пошкодженими або зруйнованими. Опитування щотижня публікуються у графічному вигляді на веб-сайті Blue Shield Germany. У структуруванні даних помітні різні ступені руйнування. Окрім повного руйнування будівель, у більшості будівель спостерігаються пошкодження дахів, фасадів і вікон внаслідок обстрілів чи бомбардувань. Пожежі, що виникають внаслідок цього, часто завдають серйозної шкоди інтер'єру історичних будівель. У деяких випадках, – як-от дерев'яна Вознесенська церква 1879 р. у Київській області – пожежа призвела до повного знищення. Дахи, фасади та вікна, що протікають, також наражають внутрішні приміщення та рухомі культурні цінності, які в них містяться, таким небезпекам, як дощ, грибкове ураження або навіть крадіжка.

На думку моніторингової групи Blue Shield Germany, заходи першої допомоги для порятунку культурних цінностей повинні розглядатися на різних рівнях заздалегідь і бути готовими до використання у разі війни. Як наголошують фахівці Елізабет Корінф та Матіас Вері, до конкретних цифр завжди слід ставитися з особливою обережністю, і вони будуть значно вищими за вказані дані.

Через динамічний розвиток подій перевірити звіти на сьогодні важко і не завжди можливо. Окуповані території також недоступні для збору даних. Це перешкоджає або навіть перериває потік інформації. У деяких випадках звіти про знищення надходять до комітету лише через кілька тижнів або місяців після того, як українське міністерство перевірить дані. Окрім повідомлень ЗМІ, Blue Shield Germany використовує для моніторингу публікації Міністерства культури та інформаційної політики України та доповнює їх запитами до власних джерел інформації. Під час оцінки помітно, що деякі інституції, такі як археологічні пам'ятки, архіви та бібліотеки, випадають з радара моніторингу та з'являються лише в невеликій кількості.

З початку війни понад 360 українських бібліотек постраждали від обстрілів і місцевих боїв. Ці цифри стосуються не окупованих територій російськими військовими. У рамках проекту Український Монітор команди вдалося ідентифікувати 39 бібліотек і окреслити збитки. Гірша інформаційна ситуація щодо археологічних пам'яток. У рамках Українського Монітору вдалося визначити лише вісім об'єктів. Підозрілі археологічні території та охоронні зони розкопок часто не зареєстровані та невідомі громадськості. Отже, вони виключені зі звичайних моніторингових установ, які не мають прямого доступу до даних українських пам'ятників.

Моніторингова група Blue Shield Germany взяла на себе роль скринінгу в мережі. На підставі офіційного звернення України про допомогу до Європейського Союзу щодо конкретних матеріальних пожег для збереження культурних цінностей, Blue Shield Germany підтримує широкомасштабну кампанію зі збору коштів, яку проводить спільно з Німецьким товариством охорони культурних цінностей, груп екстреної допомоги, SiLK* (управління з безпеки культурних цінностей) у рамках *проєкту «Порятунок культурних цінностей»*, що здійснюється Німецьким археологічним інститутом. Будучи зареєстрованою некомерційною організацією, з початку нападу російських військ на Україну Blue Shield Germany бере участь у матеріальному забезпеченні українських культурних об'єктів на волонтерських засадах – проводить збір коштів на мобільні системи пожежної сигналізації.

Федеральне міністерство освіти, науки та досліджень Австрії (BMBWF) заявляє про підтримку українців, які належать до сфер компетенції Міністерства. Ініціативи Міністерства в багатьох сферах, спрямовані на допомогу постраждалим на кількох рівнях (університетам, коледжам, науковим установам). Насамперед, мова йде про матеріальну підтримку українських студентів в Австрії.

Зі слів міністра освіти, науки та досліджень Мартіна Полашека, приблизно 2600 українських студентів, які навчаються в 22 державних університетах і 14 коледжах Австрії в зимовому семестрі 2023/24 рр. будуть звільнені від плати. Університетам і коледжам Міністерство відшкодує втрачену суму (близько 1,8 млн євро). Міністерством ініційовано *проєкт «Ернст Мах – Україна»* (підтримка українських студентів, магістрів, докторантів, аспірантів, випускників і науковців), згідно з яким вони отримують 715 євро на місяць для продовження навчання або академічної роботи в Австрії на період від одного до дев'яти місяців, з можливістю продовження до 21 місяця. За реалізацію проєкту відповідальність покладена на OeAD (Агентство з питань академічного обміну).

Університетська конференція (unisco) прийняла спільну декларацію солідарності. Її учасники – а отже, центральні представники австрійського університетського та вищого освітнього сектору, – спільно проголосили свою безмежну солідарність з Україною, її населенням, але передусім з українським університетським співтовариством. Створена *ERA4Ukraine* – європейська платформа, яка надає огляд програм підтримки українських студентів та науковців у країнах ЄС. Контактною інстанцією виступає також OeAD.

На підтримку України стала **Австрійська національна спілка студентів** (ÖN) з власним пакетом екстреної допомоги всім студентам, які постраждали від війни в Україні (виплачується до 1000 євро залежно від соціальної потреби особи, надає консультації українською та російською мовами).

ENIC NARIC Austria, національний інформаційний центр з академічного визнання, надає підтримку українським переміщеним особам з науковими ступенями, визначаючи пріоритетність їхніх заяв на визнання університетами і коледжами з усього світу.

Численні університети, коледжі та дослідницькі установи пропонують власні заходи підтримки для українських студентів і дослідників. **Віденський університет прикладних мистецтв** надав 32 місця для навчання українців у навчальному році 2022/23.

Австрійська академія наук (ÖAW) запровадила «Екстрений виклик» для дослідників з України, за рахунок якого фінансується 25 додаткових місць перебування українських дослідників в австрійських наукових установах у рамках програми мобільності ÖAW «Joint Excellence in Science and Humanities» (JESH).

* Детальніше про матеріальну допомогу (комп'ютерну техніку тощо), яку надала SiLK упродовж 2022–2023 рр. Україні, див. № 1 2024 р. журналу.

Австрійський науковий фонд FWF пропонує можливість швидко та легко залучити українських дослідників до поточних дослідницьких проєктів в Австрії. З цією метою він виділяє один мільйон для кризової підтримки вчених, які безпосередньо постраждали від війни в Україні. Їх можна долучити до поточних дослідницьких проєктів FWF по всій Австрії.

Інститут Вольфганга Паулі запустив «Проєкт Pauli Ukraine» для надання грантів дослідникам, які залишаються в Україні. Започатковано низку проєктів підтримки від Віденського університету.

З початком російсько-загарбницької війни у відповідь на звернення Української бібліотечної асоціації європейські бібліотечні асоціації **EBLIDA, NAPLE ma Public Libraries 2030** виявляють солідарність з Україною. Вони закликають бібліотеки по всій Європі «взяти на себе зобов'язання поширювати точну інформацію про конфлікт для підтримки демократії та свободи слова». Також бібліотеки закликають «підтримати всіх українських біженців у співпраці з урядовими та неурядовими організаціями». Тим часом понад 1000 авторів у всьому світі виявили солідарність з народом України.

У відкритому листі від **PEN International**, міжнародної правозахисної неурядової організації, яка об'єднує професійних письменників, поетів, журналістів різних жанрів) вони засудили «безглузду війну» і «терміново закликають припинити кровопролиття». Серед підписантів – Маргарет Етвуд, Пол Остер, Джонатан Франзен, Сірі Хустведт, Єва Менассе, Джойс Керол Оутс, Орхан Памук, Салман Рушді та Ольга Токарчук.

Бібліотечний сервіс Федерації австрійських профспілок на своєму сайті опублікував інформацію про сучасну українську літературу. Мова йде про найвидатніші літературні голоси України, видані німецькими видавництвами Suhrkamp та Antenne, швейцарським Diogenes – поет, есеїст і перекладач Юрій Андрухович (романи «Коханці юстиції» (2020) та «Карпатський карнавал» (Suhrkamp, 2017), російськомовний автор Андрій Курков («Сірі бджоли» (Diogenes, 2019), прозаїк, поет і есеїст Сергій Жадан (Antenne, Suhrkamp, 2020). Серед інших цікавих сучасних українських авторів названі Тая Млярчук, Оксана Забужко та Юрій Винничук.

Висновки. Дослідження та аналіз ініціатив міжнародних наукових співтовариств на підтримку України в умовах воєнного стану дає змогу констатувати потужний світовий резонанс, високу згуртованість та консолідацію сил міжнародних наукових співтовариств на протидію загрозам знищення культурного надбання, зокрема книжкових фондів бібліотек та електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Виокремити найважливіші ініціативи допомоги досить складно, оскільки усі вони спрямовуються на забезпечення збереження культурного надбання України та, безумовно, є цінними в сучасних умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Barbian Jan-Pieter. Traum oder Trauma? URL: <https://www.b-u-b.de/themen-dossiers/krieg-in-der-ukraine/post/traum-oder-trauma>
2. Heizereder Steffen. Krieg in der Ukraine – Fachinformationen auf einen Blick. URL: <https://www.b-u-b.de/themen-dossiers/krieg-in-der-ukraine/post/krieg-in-der-ukraine-fachinformationen-auf-einen-blick>
3. Korinth Elisabeth, Wehry Matthias. Bibliotheken in Zeiten des Krieges. URL: <https://www.b-u-b.de/themen-dossiers/krieg-in-der-ukraine/post/bibliotheken-in-zeiten-des-krieges>
4. Krieg in der Ukraine – Hilfe und Unterstützung durch das BMBWF. URL: <https://www.bmbwf.gv.at/service/bs/ukraine.html>
5. Solidarität mit der Ukraine. URL: <https://buechereiservice.at/blog/solidaritat-mit-der-ukraine/>

References

1. Barbian, J.-P. Traum oder Trauma? Retrieved from <https://www.b-u-b.de/themen-dossiers/krieg-in-der-ukraine/post/traum-oder-trauma>
2. Heizereder, S. Krieg in der Ukraine - Fachinformationen auf einen Blick. Retrieved from <https://www.b-u-b.de/themen-dossiers/krieg-in-der-ukraine/post/krieg-in-der-ukraine-fachinformationen-auf-einen-blick>
3. Korinth, E., & Wehry, M. Bibliotheken in Zeiten des Krieges. Retrieved from <https://www.b-u-b.de/themen-dossiers/krieg-in-der-ukraine/post/bibliotheken-in-zeiten-des-krieges>
4. Krieg in der Ukraine – Hilfe und Unterstützung durch das BMBWF. Retrieved from <https://www.bmbwf.gv.at/service/bs/ukraine.html>
5. Solidarität mit der Ukraine. Retrieved from <https://buechereiservice.at/blog/solidaritat-mit-der-ukraine/>

Halyna Bezpala,

<https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,

Junior Researcher,

Department of International Information and Foreign Relations

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

WAR IN UKRAINE. THE GERMAN-SPEAKING WORLD IN SUPPORT OF THE UKRAINIAN SCIENTIFIC COMMUNITIES IN UKRAINE

The purpose of the article is to reveal, on the basis of the content of foreign publications, the directions of international cooperation, interaction and support by the German-speaking world of Ukrainian scientific communities in the conditions of martial law in Ukraine. **Research methods** are based on system and structural approaches, including an interdisciplinary approach. Methods of analysis and synthesis, descriptive and source research were also used. **The scientific novelty.** Europe without war. Life in peace, prosperity and freedom. But where are we today? The continent and the community are in crisis. Ukraine is at war. Statements of solidarity and humanitarian aid arrive in Ukraine every day. **Conclusions.** Research and analysis of the initiatives of international scientific communities to support Ukraine in the conditions of martial law makes it possible to ascertain the strong global resonance, high cohesion and consolidation of the forces of international scientific communities to counteract the threats of destruction of cultural heritage, in particular book collections of libraries and electronic library and information resources. It is rather difficult to single out the most important aid initiatives, since all of them are aimed at ensuring the preservation of the cultural heritage of Ukraine and, of course, are valuable in modern conditions.

Keywords: library, war in Ukraine, BuB (branch journal of German library unions), Austrian Federal Ministry of Education, Science and Research (BMBWF).

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi avenue, Kyiv, 030039, Ukraine
e-mail: galinabezpala@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 13.08.2023 р.